

Małgorzata Podolak

"Człowiek w zagrożonym środowisku. Z podstawowych zagadnień sozologii", Józef Marcei Dołęga, Warszawa 1998 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 7, 131-133

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do porównywania instytucji referendum w państwach demokratycznych i państwach, które na drogę transformacji ustrojowej dopiero wkraczają.

Powyższa publikacja w pewnych fragmentach pozostawia jednak niedosyt. Przede wszystkim rozdział poświęcony inicjatywom referendalnym w Sejmie RP wydaje się być mało usystematyzowany. Wynika to prawdopodobnie z wielości wspomnianych inicjatyw i różnorodności dotyczących ich stanowisk, szkoda jednak, iż autorzy tej części pracy nie umieścili w niej ogólnej charakterystyki procedur parlamentarnych dotyczących zgłaszanych projektów. Ułatwiłoby to z pewnością zrozumienie tego tekstu czytelnikom nieorientowanym w praktyce sejmowej. Autorzy tej i kilku innych części omawianej pracy nie pokusili się również o pogłębione, naukowe analizy opisywanych zjawisk, ograniczając się jedynie do przedstawienia faktów. Pomocne dla czytelnika mogą być natomiast tabele opisujące wyniki referendum, zamieszczone zwłaszcza w drugiej części publikacji oraz liczne aneksy – po niektórych rozdziałach i na końcu książki.

Mimo kilku uwag krytycznych opracowanie *Referendum w Polsce i w Europie Wschodniej* zasługuje na pozytywną ocenę. Znalazła w nim bowiem odzwierciedlenie wiedza autorów, poparta licznymi analizami i badaniami naukowymi. Wyróżnia się zwłaszcza część publikacji, którą napisał Antoni Malinowski. Jest ona nie tylko ciekawa, ale również bogato udokumentowana. Mnogość przypisów stanowi pokaźny informator bibliograficzny. Na szczególną uwagę zasługuje także rozdział dotyczący instytucji referendum w Rosji, który wobec braku publikacji na ten temat jest cennym źródłem informacji dla wszystkich zainteresowanych sytuacją w tym kraju.

Recenzowana publikacja nie wyczerpuje omawianych problemów. Instytucja referendum zyskuje coraz większe uznanie, zarówno wśród polityków, jak i społeczeństw państw współczesnych, a to, tak jak i wnioski wyciągnięte przez autorów, stwarza podstawę do dalszych badań nad poruszonymi przez nich zagadnieniami.

Tomasz Bichta

Józef Marcełi Dołęga, *Człowiek w zagrożonym środowisku. Z podstawowych zagadnień zoologii*, Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej, Warszawa 1998, s. 238

Od wielu lat uczeni biją na alarm, ujawniając najnowsze dane dotyczące środowiska naturalnego, a ściślej mówiąc zagrożeń, jakie wiążą się z urbanizacją i industrializacją. W Polsce od niedawna problemy ochrony środowiska interesują przedstawicieli różnych dziedzin nauki. Swoje spostrzeżenia publikują prawnicy, politolodzy, ekonomiści, przyrodnicy, a nawet osoby duchowne. Taką osobą jest właśnie ksiądz Józef Marcełi Dołęga, któremu zagadnienia ochrony życia i zdrowia człowieka są bardzo bliskie. Pierwsze wydanie książki ukazało się ponad pięć lat temu. Od tego czasu wiele się wydarzyło w ochronie środowiska, zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym. Zaistniała potrzeba zweryfikowania informacji zawartych w pierwszym wydaniu książki. Nasuwa się pytanie: dlaczego księga interesują się problemami ochrony środowiska – wszak ekologia jest przede wszystkim nauką przyrodniczą?

Ksiądz Dołęga uważa, że środowisko naturalne, w którym rozwija się wszelkie życie (nie tylko człowieka), powinno uzyskać w naszej świadomości wartość dobra wspólnego. Kościół może ukierunkować pracę duszpasterską na sprawy ekologiczne i zoologiczne, uwarżliwiając sumienia na te problemy. W Polsce z pewnością brak jest jeszcze dobrze rozwiniętej edukacji ekologicznej, być może Kościół będzie próbował uzupełnić zaległości w tej dziedzinie. Jest to bardzo prawdopodobne, zważywszy na fakt, że każdy człowiek wierzący żyje według przykazań i przekazuje poznane wartości

z pokolenia na pokolenie. Człowiek, który będzie chciał żyć w zgodzie z naturą, będzie respektował prawa natury.

Książka księdza Dołęgi jest próbą całościowego ujęcia zagadnień sozologicznych. Składa się ona z dwóch części: metateoretycznej i merytorycznej. W części metateoretycznej zawarto zagadnienia dotyczące genezy, epistemologii, metodologii i koncepcji sozologii. Natomiast w części merytorycznej podjęto problematykę sozologiczną związaną z atmosferą, hydrosferą, litosferą, kosmosferą, biosferą i antroposferą.

Część metateoretyczna składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale pierwszym – biorąc pod uwagę, że sozologia jest stosunkowo młodą dziedziną poznania naukowego – zwięźle przedstawiono historię tej nauki, a więc jej prekursorów, międzynarodowe i polskie warunki, w jakich powstawała oraz perspektywy jej rozwoju. Ochrona przyrody jest młodą dziedziną naukową, ale jej początków możemy dopatrywać się w najdawniejszych źródłach związanych z wierzeniami religijnymi. W zamierzonych czasach czczono drzewa, zwierzęta i różne osobliwości przyrody. Pierwsze prace na ten temat pojawiły się około sto lat temu, a sozologia jako dyscyplina naukowa pojawiła się dopiero w latach sześćdziesiątych dwudziestego wieku. Na forum międzynarodowym sozologia zaistniała w 1969 r., kiedy to ogłoszony został raport Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych U Thanta pt.: *Człowiek i jego środowisko*, w którym zwrócono uwagę na postępującą degradację środowiska. Autor w tym rozdziale przedstawia charakterystyki polskich przyrodników, którzy wnieśli duży wkład w powstanie i rozwój tej nauki: Mariana Raciborskiego, Stanisława Sokołowskiego, Bolesława Hryniewieckiego, Jana Gwalberta Pawlikowskiego, Bohdana Dyakowskiego, Michała Siedleckiego, Adama Wodziczko, Władysława Szafera i Walerego Goetela.

Zagadnienia epistemologiczne wyznaczają treść drugiego rozdziału, w którym analizuje się pojęcia sozologii, podejmuje próbę zdefiniowania tej nauki, określenia przedmiotu jej badań i bliższego omówienia jej charakterystycznych cech, a mianowicie interdyscyplinarności. Termin *sozologia* wprowadził W. Goetel na początku lat sześćdziesiątych i oznaczał on „naukę o ochronie przyrody, o ochronie naturalnego środowiska człowieka”. Przedmiotem sozologii jest dynamika przemian zachodzących w przyrodzie pod wpływem człowieka, posiadająca zazwyczaj charakter zakłócenia naturalnej równowagi istniejącej w ekosystemie, a także opracowanie sposobów kształtowania korzystnych stanów równowagi. Podstawowym, o znaczeniu najbardziej ogólnym teoretycznym założeniem sozologii, jest teza o wzajemnym powiązaniu wszystkich zjawisk przyrodniczych zachodzących zarówno w przyrodzie nieożywionej, jak i ożywionej, o istnieniu bliższych lub dalszych związków pomiędzy wszystkimi organizmami występującymi na określonym obszarze, i ich zależności od określonych czynników biotopu. Inna definicja sozologii określa ją jako „naukę o przyczynach i doraźnych skutkach, a także dalszych następstwach przemian zachodzących zarówno w naturalnych, jak i uprzednio już odkształconych układach przyrodniczych na mniejszych lub większych obszarach biosfery w wyniku działalności społecznej i gospodarczej człowieka oraz o skutecznych sposobach zapobiegania ich ujemnym następstwom dla społeczeństw lub przynajmniej o możliwościach maksymalnego ich złagodzenia”. Sozologia jest nauką kompleksową, syntetyzującą zdobycze różnych działów nauki.

Możemy się także spotkać w literaturze z pojęciem *polityka sozologiczna*, sozologia jest definiowana jako *nauka o wieloszczęblowym kierowaniu procesami ochrony środowiska, tj. racjonalnym wykorzystaniu i reprodukcji jego zasobów, a w szczególności za pomocą planów i narzędzi regulacji, dla zapewnienia niezbędnej skuteczności i efektywności poczynań w tym zakresie*. Jako działalność praktyczna polityka sozologiczna polega na kierowaniu przez władzę określonych szczebli procesami ochrony i reprodukcji zasobów środowiska oraz środków i warunków prowadzących do ich realizacji. Jako dyscyplina naukowa polityka sozologiczna jest nauką o kierowaniu działalnością ekologiczną, czyli uczy ona jak organizować, planować i zarządzać procesami ochrony środowiska i jak te procesy internalizować w działalności społeczno-gospodarczej, aby zapewnić skuteczność i działalność tych procesów.

Trzeci rozdział obejmuje metodologiczne zagadnienia sozologii, a więc omawia się w nim metody faktycznie stosowane w badaniach sozologicznych. Empiryczne metody w sozologii to przede

wszystkim obserwacje naukowe: satelitarne, monitoringowe i laboratoryjne. Zaprezentowane są także humanistyczne metody, w centrum których znajduje się człowiek, jego stan biologiczny i psychiczny, jego działalność gospodarcza w zagrożonym środowisku oraz aspekty etyczno-moralne wszelkiej aktywności ludzkiej. Do charakterystycznych metodologicznych cech nauk humanistycznych należy zaliczyć rozumienie, intuicyjne ujęcie całości i ocenę wartości. W naukach tych wyróżnia się trzy metodologiczne typy postępowania: wyjaśniający lub nomotetyczny; wartościujący lub aksjologiczny; sprawozdawczy lub idiograficzny. Jako przykład filozoficznych metod w sozologii autor przedstawia analizę filozoficzną, w której możemy wyróżnić dwa typy: analizę otologiczną – w znaczeniu ścisłym, stosowaną w filozofii bytu, oraz analizę skierowaną na taki rodzaj bytu, który występuje w przyrodzie, czyli na byt materialny. Ostatnią scharakteryzowaną metodą jest metoda systemowa. W badaniach naukowych z zakresu sozologii wymagane jest podejście systemowe zarówno w aspekcie przedmiotowym, jak i metodologicznym. W badaniach tych wykorzystuje się wiele metod i technik w celu rozpoznania aktualnego stanu biosfery i antroposfery oraz ukazania konieczności zastosowania środków mających zahamować degradację środowiska naturalnego. Zbiór tych wszystkich metod i technik stanowi pewien system możliwości badawczych w sozologii.

Natomiast w rozdziale czwartym zaprezentowano cztery koncepcje sozologii. Według pierwszej koncepcji – empiriologicznej – przedmiotem badań szczegółowych nauk o przyrodzie jest strefa zjawisk, a celem ustalenie stałych relacji zachodzących między zjawiskami oraz sformułowanie praw rządzących tymi zjawiskami. Humanistyczna koncepcja sozologii w całym procesie ochrony naturalnego środowiska człowieka przywiązuje wielką wagę do antroposfery. Humanistyczne uwarunkowania, przesłanki czy założenia badań sozologicznych mają swą podstawę w wartościach humanistycznych. Filozoficzna koncepcja sozologii przyjmuje jako podstawę założenia filozoficzne dotyczące człowieka, przyrody i aksjologii. Ostatnia koncepcja – systemowa ujmuje w jedną całość obszary: antroposferę, biosferę, atmosferę, hydrosferę, litosferę i kosmosferę. Celem działania jest utrzymanie na Ziemi optymalnych warunków życia oraz warunków rozwoju i zdrowia człowieka.

Część merytoryczna pracy liczy sześć rozdziałów, w których traktuje się o sferach, w jakich żyje i rozwija się człowiek oraz o problemach związanych z jego ochroną. Życie człowieka, jego powstanie i rozwój, realizuje się w następujących sferach: atmosferze – powłoce powietrza otaczającego kulę ziemską, hydrosferze – powłoce wodnej Ziemi, litosferze – stałej powłoce Ziemi, kosmosferze – najbliższe otoczenie kosmiczne Ziemi, biosferze – otoczeniu, w którym występuje życie i antroposferze – miejscu i czasie występowania człowieka na Ziemi oraz całą jego działalność twórczą, wytwórczą i produkcyjną. W poszczególnych rozdziałach starano się ukazać, jaki jest stan tych sfer, jakie są źródła zachodzących w nim zmian oraz jak te zmiany wpływają na życie i zdrowie człowieka. Wskazano również na pewne środki zaradcze, na konieczność ochrony tych stref przez destrukcyjnym oddziaływaniem na nie antroposfery. Rozdziały dotyczące poszczególnych sfer życia wskazują na człowieka jako głównego sprawcę destrukcji w środowisku. Tylko racjonalna i odpowiedzialna działalność, a także świadomość i odpowiedzialność człowieka, doprowadzą do poprawy stanu środowiska naturalnego. Ochrona przyrody powinna stanowić podstawowy cel jednostki jako wspólne dobro ludzkości i istotny element życia na Ziemi.

Książkę uzupełnia bibliografia, indeks nazwisk i indeks rzeczowy, a także *summary i contents*. Treści w niej zawarte książd Dołęga kieruje do każdego, komu nie jest obce dobro środowiska naturalnego. Można ją polecić osobom, które znają problemy ochrony przyrody, a także tym, którzy chcieliby bliżej poznać to zagadnienie. Duża ilość przypisów odsyłających do szczegółowych publikacji i bibliografia mogą być bardzo pomocne przy opracowywaniu poszczególnych zagadnień z omawianej tematyki.

Małgorzata Podolak